

ЖАМОАТ ХАВФСИЗЛИГИ ТУШУНЧАСИ ВА ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ

П. К. Шагилов

Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети магистратура
тингловчиси, майор

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада жамоат хавфсизлиги тушунчаси ва мазмуни атрофлича таҳлил қилиниб, унинг мазмун-моҳияти ва ўзига хос хусусиятлари очиқ берилган.

Таянч сўзлар: жамоат хавфсизлиги, жамоат тартиби, давлат хавфсизлиги, экологик хавфсизлик, шахсий хавфсизлик, табиий офатлар, фавқулодда вазиятлар.

CONCEPT OF PUBLIC SAFETY AND FEATURES

ABSTRACT

This article provides a comprehensive analysis of the concept and content of public safety, reveals its content and features.

Keywords: public safety, public order, state security, environmental safety, personal safety, natural disasters, emergencies.

КИРИШ

Кейинги йилларда, Янги Ўзбекистон тимсолида ҳуқуқий-демократик давлат ва фуқаролик жамиятини барпо этишга қаратилган илдам қадамлар билан ривожланиб бормоқда. Ҳар бир давлат ўз фуқароларининг конституциясида белгиланган ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилар экан, жамоат хавфсизлигини ҳимоя қилиш ва жамоат тартибини сақлашга ҳам алоҳида эътибор қаратади.

АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ ВА МЕТОДОЛОГИЯ

Шу мақсадда, Президентимизнинг жорий йилнинг 29 ноябрдаги “Ўзбекистон Республикаси жамоат хавфсизлиги концепциясини тасдиқлаш ва уни амалга ошириши чора тadbирлари тўғрисида”ги ПФ-27-сонли Фармонида

қабул қилинган “�збекистон Республикаси жамоат хавфсизлиги концепцияси”да "жамоат хавфсизлиги" тушунчасига “жамиятнинг қонунга ҳилоф тожавузлар, ижтимоий ва миллатлараро низолар, фавқулодда вазиятлардан ва бошқа таҳдидлардан ҳимоялангалик ҳолати бўлиб, у жамиятнинг барқарор ривожланишига хизмат қилади ҳамда инсоннинг ҳуқуқлари, эркинликлари қонуний манфаатлари рўёбга чиқарилишини таъминлайди”[1] деб кўрсатилган.

Жамоат хавфсизлиги тушунчаси мазмунини кенгроқ ёритиш учун, хавфсизликнинг бошқа соҳа йўналишлари, унинг турларига мурожаат қилсак.

Хавфсизликнинг деярли барча турлари (давлат, экологик, озиқ-овқат, транспорт ва бошқалар) давлат томонидан тартибга солинади ва бу бевосита давлатнинг кўп функцияларидан бири ҳисобланади.

Шуни таъкидлаш керакки, 1997 йил 29 августдаги “Ўзбекистон Республикаси Миллий хавфсизлиги концепциясида тўғрисида”ги 467-І-сонли қонунида хавфсизликнинг айрим турларини "миллий хавфсизлик"[2] тушунчаси билан бирлаштирган ҳолда тушунча берган (*давлат хавфсизлиги, жамоат хавфсизлиги, экологик хавфсизлик, шахсий хавфсизлик*), лекин қонунда уларнинг мазмуни тўлиқ очиб берилмаган. Бундан ташқари, хавфсизлик турлари рўйхати очиқ қолдирилган ва улар белгиланиши керак бўлган бошқа қонун ҳужжатларига эътибор қаратилган.

Хавфсизлик турларини турли сабабларга кўра таснифлаш мумкин. Хавф манбаларига қараб, уларнинг пайдо бўлиш муҳити, табиий, техноген ва ижтимоий хавфсизликни ажратиш мумкин.

Жамият ҳаётини тўртта асосий йўналишга бўлиш асосида, яъни сиёсий, иқтисодий, ижтимоий ва маънавий-маданий хавфсизлик турларини ажратиш мумкин.

Хавфсизлик турларининг уни таъминловчи субъектлар бўйича ажратадиган бўлсак, давлат органлари, маҳаллий ҳокимият органлари, жамоат бирлашмалари ва фуқаролар томонидан таъминланган хавфсизлик деб ажратиш мумкин.

Ҳимоя қилиш объектига (шахс, жамият ва давлатнинг ҳуқуқ ва эркинликлари) кўра хавфсизликнинг уч турини кўрсатиш мумкин, шахсий хавфсизлик, жамоат хавфсизлиги ва давлат хавфсизлиги. Шу билан бирга, ушбу учта асосий тур доирасида илмий адабиётларда хавфсизликнинг бошқа турлари ҳам ажратилиб кўрсатилади.

В.А.Мальцев юридик адабиётларни ўрганар экан, миллий хавфсизликнинг учта асосий тури, яъни шахсий, жамият ва давлат хавфсизликларига ажратади ҳамда 290 дан ортиқ турли хил хавфсизлик турларини, шу жумладан 168 турдаги давлат хавфсизлигини, 83 турдаги жамият хавфсизлигини ва 39 турдаги шахсий турдагиларни ҳисобга олган[3].

Шундай қилиб, миллий хавфсизлик деганда – шахсни, жамиятни ва давлатни ички ва ташқи таҳдидлардан ҳимоя қилинганлиги ҳолати тушунилади, бу эса фуқароларнинг конституциявий ҳуқуқлари, эркинликлари, муносиб турмуш даражаси ва сифатини, Ўзбекистон Республикасининг яхлитлиги ва барқарор ривожланиши, давлатнинг мудофааси ва хавфсизлиги, суверенитетини, ҳудудий манфаатларини таъминлашга имкон беради.

Шу билан бирга, илмий адабиётларда миллий хавфсизлик жамоат, давлат ва шахсий хавфсизлик билан бир қаторда ажралиб турадиган ва миллатнинг конституциявий ва бошқа қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш ҳолати сифатида қараладиган нуқтаи назарни топиш мумкин, жисмоний ва юридик шахсларнинг табиий ёки техноген экологик омилларнинг қонуний ҳаракатларининг ушбу манфаатларга зарар етказиш эҳтимоли билан боғлиқ бўлмаганлиги, ушбу экологик омилларнинг пайдо бўлишини аниқлаш ёки ривожланишини шунингдек ҳуқуқбузарликлар ва ҳуқуқий ҳодисалар бўлмаганидан иборат бўлган ҳуқуқий нормалар йиғиндисидир[5].

Давлат ва жамоат хавфсизлиги соҳасида миллий хавфсизликка таҳдидларнинг асосий манбалари, хусусан, Ўзбекистон Республикаси хавфсизлигига зарар етказишга қаратилган шахсларнинг фаолияти, террористик ташкилотлар, гуруҳлар ва шахсларнинг Ўзбекистон Республикасининг конституциявий тузумининг асосларини мажбуран ўзгартиришга, давлат органларининг нормал фаолиятини бузишга қаратилган фаолияти, миллий, диний, этник ва бошқа ташкилотлар ва тузилмаларнинг Ўзбекистон Республикасининг бирлиги ва ҳудудий яхлитлигини бузишга, мамлакатдаги ички сиёсий ва ижтимоий вазиятни беқарорлаштиришга қаратилган экстремистик фаолиятини тушуниш мумкин.

Шу ўринда таъкидлаш жоизки, Ўзбекистон Республикаси жамоат хавфсизлигини таъминлаш концепциясида “жамоат хавфсизлигига таҳдид” тушунчасига таъриф берилмаган, Россия Федерациясининг жамоат хавфсизлиги концепциясида “жамоат хавфсизлигига таҳдид - инсон ва фуқаронинг ҳуқуқ ва эркинликларига, жамиятнинг моддий ва маънавий

қадриятларига бевосита ёки билвосита зарар етказиш эҳтимоли” деб таъриф берилган.

А.Н.Босхамджиеванинг фикрига кўра, жамоат хавфсизлигини таъминлаш давлат фаолиятининг мустақил, ўзига хос тармоғи бўлиб, яқин келажакда ҳуқуқни муҳофаза қилувчи тузилмаларни сифат жиҳатидан ислоҳ қилиш ҳамда давлат бошқарувининг самарали, оқилона ва ихтисослаштирилган, замонавий ижтимоий-сиёсий ва иқтисодий вазиятларга мос келадиган хавфсизлик тизимини яратиш бўлади[7].

Д.А.Коротченковнинг фикрича, жамоат хавфсизлиги деганда жамият ва шунга мос равишда қонун чиқарувчи орган фақат ижтимоий тараққиётнинг маълум бир босқичида ҳаётий аҳамиятга эга деб эътироф этилган шахс манфаатларини ҳимоя қилиш ҳолати тушунилади. Қонунчиликни тартибга солишдаги бўшлиқ ва "жамоат хавфсизлиги" категорияси мазмуни ва унинг жамоат тартиби тушунчаси билан боғлиқлиги бўйича турли хил фикрларнинг асосий шarti сифатида ушбу муаллиф бундай манфаатларнинг аниқ белгиланган рўйхати йўқлигини жамоат хавфсизлиги объектлари сифатида кўриб чиқади[8].

С.М.Микаилов "жамоат хавфсизлиги" атамасини талқин қилишда турли ёндашувларни таҳлил қилиб, уни фуқароларнинг ҳаёти ва соғлиғини, жисмоний ва юридик шахсларнинг мулкӣ манфаатларини, жамоат тинчлигини, жамоат ва давлат институтларининг нормал фаолиятининг муҳофазаси ҳолати сифатида белгилайди, бу фуқароларнинг конституциявий ҳуқуқлари, эркинликлари, муносиб сифати ва турмуш даражасини, давлатнинг барқарор ривожланиши ва хавфсизлигини таъминлаш, шунингдек, тараққиёт ва ривожланиш учун турли хил хавф ва таҳдидларнинг самарали олдини олиш ёки бартараф этиш қобилиятини таъминлашга имкон беради[9].

Жамоат хавфсизлиги тўғрисида фикрлашнинг бошқа йўналиши А.И.Стаховда кўриш мумкин, у томонидан ишлаб чиқилган миллий хавфсизлик концепциясининг таърифига ўхшаш тушунчасига изоҳ беради. Яъни жамоат хавфсизлиги деганда у ҳуқуқий нормалар билан тартибга солинадиган фуқаролик жамиятининг конституциявий ва бошқа қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш ҳолатини тушунади, бу давлат томонидан назорат қилинадиган ёки давлат томонидан рухсат этилган табиий ёки техноген экологик омилларнинг йўқлигидан, ушбу манфаатларга зарар етказиш эҳтимоли билан боғлиқ бўлган табиий ёки техноген экологик омиллар, шунингдек, ушбу

экологик омилларнинг пайдо бўлиши ёки ривожланишини белгилайдиган ҳуқуқбузарликлар ва ҳуқуқий ҳодисалар бўлмаган ҳолат тушинилади[10].

Шундай қилиб, ушбу муаллиф хавфсизлик объектлари сифатида манфаатлар рўйхатига эмас, балки уларнинг ташувчисига аҳамият беради, яъни ушбу ҳолатда фуқаролик жамияти тушинилмоқда.

“Жамоат тартиби” ва “жамоат хавфсизлиги” тушунчалари ўртасидаги муносабат масаласи маъмурий ҳуқуқ назариясида ноаниқдир. Ушбу тушунчаларни уларнинг муносабатлари нуқтаи назаридан тўлиқ ва қисман кўриб чиқиш зарурлиги ҳақида фикрлар ҳам мавжуд. Ушбу нуқтаи назарни С.В.Нестеров[11] ва бир қатор бошқа олимлар қўллаб қуввайтлайди[12].

МУҲОКАМА ВА НАТИЖАЛАР

Яна бир эътиборга лойиқ ёндошув мавжуд бўлиб, унга кўра "жамоат тартиби" тушунчаси "жамоат хавфсизлиги" тоифасига қараганда мазмунан торроқдир. Хусусан, А.В.Готовцевнинг таъкидлашича, агар жамоат тартибининг мақсади фақат фуқароларнинг хавфсизлигини таъминлаш бўлса, жамоат хавфсизлиги дахлсизлиги ва бошқа манфаатлар ҳамда объектлар, хусусан, одамлар, мулк, жамият учун хавф туғдирадиган ва ортиб бораётган хавф манбаларининг хавфсиз ишлашини таъминлашдир. Бундан у “жамоат хавфсизлиги” тушунчасининг жамоат тартибига нисбатан кенгроқ мазмуни ҳақида хулоса чиқаради[13].

И.И.Веремеенконинг фикрига кўра, жамоат тартиби деганда жамият эҳтиёжларидан келиб чиққан ҳолда, жамоат хавфсизлиги ва шахс хавфсизлигини таъминлайдиган, шу билан жамият ҳаётининг мувофиқлаштирилиши ва динамиклигини кафолатлайдиган жамоат жойларидаги муносабатлар тартиби тушунилиши керак. Бундан келиб чиқадики, жамоат хавфсизлиги ва шахс хавфсизлигини таъминлаш жамоат тартибини ўрнатиш ва сақлаш мақсадини ташкил этади[14]. И.И.Веремеенко билан бирлашиб, жамоат тартибини сақлашнинг ўхшаш мақсадларини кўрсатиб, Э.А.Черепанов бундай фаолиятнинг кутилаётган якуний натижасини одамларнинг ҳаёти содир бўладиган нормал муҳитни яратиш учун тегишли шарт-шароитларни таъминлаш шаклида аниқлайди[15]. Моҳиятан шунга ўхшаш позиция А.И.Павловскийнинг диссертация тадқиқотида ҳам баён этилган [16].

Бу мавзуда жиноят ҳуқуқи бўйича илмий ишларда ҳам баён қилинган нуқтаи назар келтирилган. Масалан, П.Ф.Гришаев ижтимоий ўзаро муносабатлар соҳасида юзага келадиган муносабатларнинг шундай тартибини жамоат тартиби деб ҳисоблайди, унга кўра жамиятнинг барча аъзолари нафақат ҳуқуқий нормалар, балки ахлоқий меъёрлар билан тартибга солинадиган қоидаларга риоя қилишлари керак. Жамоат хавфсизлигининг кафолати жамиятнинг барча аъзолари томонидан ушбу нормаларга риоя қилиш бўлиб, фуқароларнинг хавфсиз муҳитда кундалик ҳаётини таъминлайди[17].

Фуқароларнинг ўз шаъни ва кадр-қиммати дахлсизлигини, жамоат ва шахсий тинчлигини таъминлашга бўлган эҳтиёжини англаш жамоат хавфсизлиги ва жамоат тартиби ўртасидаги муносабатларни белгилаб берувчи омил ҳисобланади. Шу нуқтаи назардан, олимларнинг қарашлари мунозарали бўлиб, жамоат хавфсизлиги сифатида жамият ва фуқароларни ҳимоя қилиш ҳолатини ҳисобга олади, бу фақат фуқароларнинг ҳаёти ва соғлиғига, шунингдек, уларнинг мулкига зарар етказувчи хавф омилларини зарарсизлантириш билан боғлиқ[18]. Инсон саломатлигининг ёмонлашишига субъектнинг шаъни ва кадр-қимматига тажовуз қилиш ҳам сабаб бўлиши мумкин. Шу билан бирга, инсон ҳаёти ва саломатлиги хавфсизлигини, мулк дахлсизлигини кафолатламасдан туриб, жамоат ва шахсий тинчликка эришиш қийин.

Бундан ташқари, Н.В.Баландина "жамоат тартиби" ва "жамоат хавфсизлиги" тушунчалари ўртасидаги муносабатларни давлатнинг жамият, алоҳида фуқаролар олдидagi масъулияти нуқтаи назаридан таҳлил қилиб, улар нафақат давлатнинг асосий функцияларининг мазмунини, шу жумладан стандартлар, ички тажовузлардан, жиноятлар сонидан, шунингдек, ташқи тажовузлардан ҳимоя қилиш ва таъминлаш, шунингдек, ҳуқуқнинг функцияларини (хавфсизликни ўрнатиш) акс эттиришини тўғри таъкидлайди. Қонун жамоат муносабатларини давлат томонидан тартибга солувчи, яъни, хавфсизлик стандартларини, тартибни (тартибга солиш функциясини), шунингдек ваколатли давлат органлари тизими ёрдамида ўрнатади, жамиятда хавфсизлик ва тартибни таъминлайди, кафолатлайди ва ҳимоя қилади (ҳимоя функцияси)[19].

Бир қатор олимларнинг нуқтаи назарлари таҳлилидан келиб чиқиб, Д.А.Коротченковнинг жамиятнинг хавфсизлигини таъминловчи манфаатларининг рўйхати бўлиши зарурлиги тўғрисидаги фикрига қисман

қўшилиш мумкин, лекин бу масалалар қонунчиликдаги ҳаволаки диспозициялар орқали ўз-ўзидан ҳал бўлади деган фикрдамиз.

Шунингдек, И.И.Веремеенконинг “жамоат ва шахс хавфсизлигини таъминлаш жамоат тартибини ўрнатиш ва сақлаш мақсадини ташкил этади” деган фикрида шахс, жамият ва давлатнинг муҳим манфаатлари ҳисобга олинмаган, чунки ушбу манфаатларнинг қондирилмаслигини жамоат хавфсизлигига нисбатан жиддий таҳдид сифатида қараш мумкин.

П.Ф.Гришаевга кўра жамиятнинг барча аъзолари нафақат ҳуқуқий нормалар, балки ахлоқий меъёрлар билан тартибга солинадиган қоидаларга риоя қилишлари кераклигини кўрсатиб, қайсидир маънода, давлатнинг қонун чиқарувчи органи томонидан ишлаб чиқиладиган ҳуқуқий ҳужжатларга асосий эътиборини қаратиб, ушбу ҳужжатлар яъни қонунлар ёки бошқада ҳуқуқий нормаларнинг сифатини эътибордан четда қолдиради.

ХУЛОСА

Хулоса қилиб айтганда, бизнинг фикримизча, жамоат хавфсизлиги деганда шахс, жамият ва давлатнинг ҳуқуқ ва эркинликлари, моддий ва маънавий қадриятларини, шу жумладан шаъни ва кадр-қиммати, ҳаёти ва соғлиғини ҳар хил жиноятлар, ижтимоий ва этник низолар, шунингдек, табиий ва техноген хусусиятли фавқулодда вазиятлар, маъмурий ва бошқа турдаги ижтимоий хавфли қилмишлардан, ҳуқуқбузарлик ва жиноятлардан ҳимоя қилинганлик ҳолати тушуниш зарур деб ҳисоблаймиз.

REFERENCES

1. “Ўзбекистон Республикаси жамоат хавфсизлиги концепциясини тасдиқлаш ва уни амалга ошириши чора тадбирлари тўғрисида”ги 2021 йил 29 ноябрь кунги ПФ-27-сон фармони.
2. 467-І-сон 29.08.1997й. “Миллий хавфсизлик концепцияси тўғрисида”ги қонуни,
3. Мальцев В.А. Соотношение и взаимосвязь между различными видами безопасности в России: (конституционной, национальной, государственной, общественной, личной, информационной) // Проблемы правоведения. 2003. № 1. С. 57.
4. Собр. законодательства Рос. Федерации. 2009. № 20. Ст. 2444.

5. См.: Стахов А.И. Административно-публичное обеспечение безопасности в Российской Федерации. М.: ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2006. С. 23.
6. Утв. Президентом РФ 14 ноября 2013 г. № Пр-2685 // Доступ из справ.-правовой системы «КонсультантПлюс».
7. См.: Босхамджиева Н.А. Современные проблемы административно-правового обеспечения общественной безопасности в Российской Федерации // Юридический мир. 2012. № 11. С. 26.
8. См.: Коротченков Д.А. Организация административно-правовой охраны общественного порядка и обеспечения общественной безопасности при проведении массовых мероприятий: дисс. ... канд. юрид. наук. Хабаровск, 2006. С. 25-26.
9. См.: Микаилов С.М. Деятельность вневедомственной охраны полиции в сфере обеспечения общественной безопасности // Закон и право. 2013. № 6. С. 80.
10. См.: Стахов А.И. Указ. соч. С. 23.
11. См.: Нестеров С.В. Общественная безопасность как правовая категория // Аграрное и земельное право. 2012. № 12. С. 104.
12. № 3. С. 164.
- См.: Готовцев А.В. Организационно-правовые вопросы взаимодействия милиции и внутренних войск в охране общественного порядка: Автореф. ... дис. канд. юрид. наук. М., 2000. С. 13.
13. № 3. С. 164.
- См.: Готовцев А.В. Организационно-правовые вопросы взаимодействия милиции и внутренних войск в охране общественного порядка: Автореф. ... дис. канд. юрид. наук. М., 2000. С. 13.
14. Веремеенко И.И. Механизм административно-правового регулирования в сфере охраны общественного порядка: Предмет и понятие. Ч. 1 М.: Изд-во ВНИИ МВД СССР, 1981. С. 18.
15. Черепанов Е.А. Общественная безопасность: теоретико-правовые и организационные проблемы ее обеспечения // Вопросы совершенствования деятельности милиции общественной безопасности. Сборник № 9. М., 2002. С. 46.
16. См.: Павловский А.И. Административно-правовые гарантии прав и свобод граждан в сфере охраны общественного порядка: дисс. ... канд. юрид. наук. М., 1998. С. 23-24

17. См.: Гришаев П.Ф. Преступления против общественной безопасности и порядка. М.: ВЮЗИ, 1959. С. 4.
18. См., например: Кондрашов Б.П. Общественная безопасность и административноправовые средства её обеспечения. М.: Щит-М, 1998. С. 16-17.
19. См.: Баландина Н.В. Общественный порядок и общественная безопасность – зона ответственности государства перед обществом // Правовая культура. 2011. № 2. С. 67.